

Bir ədibin publisistik manifesti

Gənc Mir Cəlalın "Kommunist" qəzetində jurnalist fəaliyyəti

Azərbaycan milli mətbuatının yaranması və inkişafında milli məfkurəli ədiblərin rolu və mövqeyi misilsizdir. Bu gün 105 yaşını qeyd edən "Xalq qəzeti"nin (1991-ci ildə "Kommunist") tarixini də tanınmış söz ustalarımızın imzaları, dəyərli yazıları zənginləşdirib və şərəfləndirib. Görkəmli yazıçı-ədəbiyyatşünas və pedaqoq Mir Cəlal Paşayevin bioqrafiyası bu qəzetdə daha sıx bağlı olub.

Gənclik illərində qəzetin əməkdaşı olmuş Mir Cəlal müəllim sonrakı çoxillik bədii yaradıcılığı və elmi-pedaqoji fəaliyyəti dövründə də redaksiyanın sevimli müəllifi olaraq qalıb. Onilliklər boyu "Xalq qəzeti"ndə çalışmış jurnalistlərin də əksəriyyəti Mir Cəlalın yaradıcılıq məktəbinin yetirmələri olub. Mir Cəlal müəllimin qəzetimizin səhifələrində yaşayan publisistik irsi onun böyük yazıçı olmaqla yanaşı, səmədli yaradıcılıqda da ustad müəllif olduğunu göstərir.

Azərbaycan nəsrinin görkəmli nümayəndəsi, Əməkdar elm xadimi, professor Mir Cəlal Paşayev nöinki ədəbi-elmi ictimaiyyətin, eləcə də ölkənin jurnalistika aləminin sevimli müəllimi, ustası və unudulmaz dostu kimi daim xatirələrdə yaşayır, adının çevrəsinə mənəvi zənginlik saçır. Unudulmaz müəllimimizin ötən əsrin 70-ci illərində BDU-nun jurnalistika və filologiya fakültələrində dərslər dərəcəsi tələbələr üçün neçəsi bu gün də qəzetimizdə çalışır.

Bu böyük şəxsiyyətin, səmimi insanın, ustad qələm sahibinin "Xalq qəzeti" ilə çoxəhətlili bağlılığı ötən illərdə olduğu kimi, qəzetin 105 ilik yubileyi günlərində də xoş xatirələrlə və belə bir kamill insanın

Gənc jurnalistlər: Mir Cəlal sağdan birinci

Müəllifin qeyd etdiyi kimi, jurnalistika Mir Cəlalın qələmini daha da püxtələşdirmişdir. Yazıçı özü isə jurnalist yaradıcılığının özəliliyi barədə deyib: yaxşı jurnalist yaxşı yazıçı ola bilər, amma hər yazıçı yaxşı jurnalist ola bilməz.

Beləliklə, xatırladığımız bu nümunələr təsdiqləyir ki, Azərbaycan nəsrinin görkəmli nümayəndəsi və ədəbiyyatşünas alim Mir Cəlal Paşayevin publisistik fəaliyyəti onun çoxşaxəli yaradıcılığının önəmli bir qolu olub. Akademik İsa Həbibbəyli bu barədə haqlı olaraq deyirdi: "Biz Mir Cəlal müəllim haqqında fikirləşərkən, ən azı, üç əhəmiyyətli gözlənməli xüsusiyyət var: yazıçı, ədəbiyyatşünas alim və müəllim: Buraya Mir Cəlal Paşayevin publisistik sahəsindəki çoxillik və səmərəli fəaliyyətinə də əlavə etmək lazımdır". Bu mənada Mir Cəlal Paşayevin dövrü mətbuatda dərc edilən məqalələrinin ilk dəfə küll halında toplanaraq 2018-ci ildə nəşr edilən 416 səhifəlik "Publisistika (1926-1977)" kitabı onun jurnalistika yaradıcılığının sanbalını və dəyərini əks etdirir.

Bu fəaliyyətin önəmli bir hissəsi ədəbi işçi kimi ilk addımlarını atdığı "Kommunist" qəzeti ilə bağlı olmuşdur. Bu yerdə böyük ədibin yaradıcılıq yolunun mətbuatdan və ilk dəfə rəsmi əməkdaşlığı "Kommunist"dən başladığı aydın görünür. Ədibin publisistik fəaliyyəti 18 yaşlı gəncin (1926-cı ildə Gəncə Dərslər Məktəbində təhsil aldığı illərə təsadüf edir. 1926-1929-cu illərdə "Yeni fikir" və "Maarif yolu" nəşrlərində onun ilk məqalələri çap olunub.

Kazan Şərq Pedaqoji İnstitutunu bitirib Azərbaycan Dövlət Elmi-Tədqiqat İnstitutunun aspiranturasında təhsilini davam etdirmək üçün Bakıya gəlirdən sonra isə Mir Cəlalın Bakı ədəbi mühiti ilə yaxından tanış olmaq imkanı yaranır. Onun dövrün bir sıra görkəmli şair və yazıçıları ilə, o cümlədən Mehdi Hüseyn, Hüseyn Cavid, Süleyman Sani Axdov kimi mötəbər ziyalılarla tanışlığı bu illərdə yaranmışdır. Bu əlaqələrin genişlənməsində onun müxbirlik fəaliyyətinin rolu "Kommunist" qəzeti ilə sıx bağlı olmuşdur.

"Kommunist" qəzetinin tədqiqatçısı Elmar Məhərrəmov Mir Cəlalın "Kommunist" qəzetindəki fəaliyyətindən söz açaraq qeyd edir ki, o zaman qəzetin nəzdində fəhlə müxbirləri kursları təşkil olunmuşdu. Tələblər yüksək olduğundan dinləyicilərin heç də hamısı kursların işində sona kimi iştirak edə bilmədi, "yalnız entuziastlar axıradək tab

Gənc jurnalistin vəsiqəsi

gətirirdi. Bu kursların dinləyicilərindən Balaqədəş Mürşüd Səttaroglu, Əbdürrəhman dayı, Paşazadə Cəlal (Mir Cəlal Paşayev) sonralar "Kommunist" qəzetində işləməyə başladılar".

1927-1930-cu illəri əhatə edən o dövrün "Kommunist" qəzetində dərc edilən məqalə və xəbərlərinin altında D., Z., A.N, M.P., 2 müxbir, N., 3 müxbir, 5 müxbir, V.K., İ.H., T.M., O. və bu kimi əlifbanın, az qala, bütün hərflərinin ya tək-tək, ya da qoşalaşdırılmış hərflərdən ibarət imzaları görməkdəyik. Təbii ki, bu imzaların böyük əksəriyyətinin əsl sahiblərinin kim olduğunu söyləmək çətinidir, amma "Kommunist" qəzetinin 3 yanvar 1930-cu il sayında Şəm-kir rayonu haqqında M.P. imzası ilə dərc edilən xəbərin, yaxud qəzetin 10 oktyabr və 19 oktyabr 1931-ci il tarixli sayların-

da M.P., M.C., M., yenə də M.P., imzaları ilə dərc edilən məqalələrin Mir Cəlalaid olduğunu söyləmək olar. Bu yazıların təhlilini aparanda və müqayisə etdikdə, redaktə üslubuna və fakta yanaşma tərzinə diqqət yetirdikdə aydın olur ki, onların müəllifi Mir Cəlal olmuşdur. M.C. və M. imzası ilə dərc edilən "Özünü yoxlama sürətini artırma" və "Plansız iş görürlər" məqalələri "Mir Cəlal" imzası ilə dərc edilən "Yeni yaradıcılıq pafosunu bolşevikçəsinə təşkil edelim" və "Kolxozların təchizində plansızlıq" məqalələrindən heç nəyi ilə fərqlənmir.

Qəzetin 1 noyabr 1931-ci il sayında dərc olunmuş "Aşxana xüsusi əllərdə" adlı məqalədə oxuyuruq: "Zəyəm (Şamxor) stansiyasında aşxanaya köhnə bir zəndərman müdiri qoymuşlar. Bu hərif aşxanada bir qəssab dükkanı açmışdır. "İşçiləri ələ təmin etmək" bəhanəsi ilə şirin alverə başlamışdır.

İşçilərə 10 qəpiyə buraxılan çörəyi 40 qəpiyə satır. Aşxana ətrafında qoyun alverçilərini toplayaraq bir dəstə düzəltmişdir. Müdir aşxana haqqında olan hökumət

Gənc yazıçılar: Mir Cəlal soldan birinci

qərarlarını tərsinə tətbiq edir. Aşxana qumarxana halını alır. İşçilər iyğənir, buraya girmək istəyirlər. M."

Bu sadə xəbərin məzmunu və təqdimatında Mir Cəlal üslubunu və yaradıcılıq tərzini görmək mümkün deyil. M.C. və M. imzası ilə təqdim edilən və qəzetin təkcə 1931-ci ilin noyabr və dekabr saylarında yer alan bu cür xəbərlərin sayı isə onlarca idi. M.P., M.C.

1955-ci il, 20 noyabr) böyük ədib özü də belə yazmışdı: "Bakıya gəlişimin ilk ilində, 1932-ci illin əvvəllərində komsomolun Mərkəzi Komitəsindən mənə "Kommunist" qəzetinin redaksiyasına göndərdilər: – Onlara cavab ədəbiyyatçı lazımdır, bir oraya gedin. Redaksiyada o zamanın qaydası ilə mənə danışdırıb yoxlayandan sonra "Sabah işə gəl!" – dedilər. Bundan böyük xoşbəxtlik olardı!"

Ədib daha sonra qəzetçilik fəaliyyəti barədə bildirmişdi: "Cürətlə deyə bilərəm ki, "Kommunist"dən aldığım ilk vərdişlərim mənim üçün çox faydalı təcrübə oldu. Mətbuatda işləmək adamın gözünü açır. Soraxat öyrədir. Müasir həyatı, hadisələri diqqətlə və vaxtında izləməyə çağırır. Sözsə qənaət etməyə, yazının həcminə yox, kəsərinə fikir verməyə alışdır".

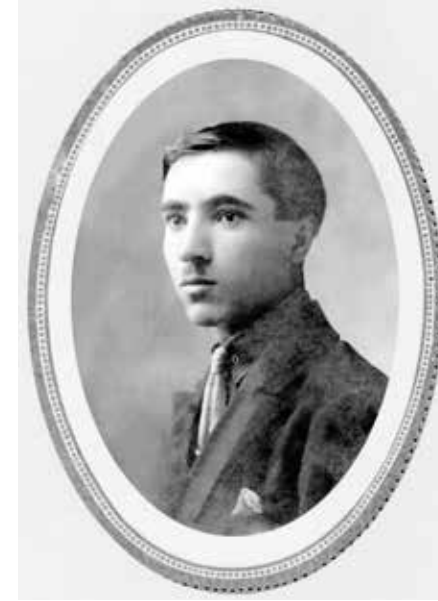
Azərbaycan Respublikası Dövlət Ədəbiyyat və İncəsənət Arxivində Mir Cəlalın şəxsi fondunda saxlanan 2 oktyabr 1952-ci ildə yazılmış "Avtobioqrafiya"da göstərilir: "1931-ci ilin sonunda Kazandan qayıtdım və aspiranturaya daxil oldum". Yenə həmin mənbədə və 6 mart 1947-ci ildə yazılmış digər tərcümeyi-halda da gənc aspirantın 1932-1935-ci illərdə "Kommunist" və "Gənc işçi" qəzetlərində iş aldığı bildirilir.

"Tələbkər müəllim" məqaləsində yazdığı kimi, Mir Cəlal qəzetin məktublar şöbəsində – dəqiq adı ilə deyilsə, "Zəhmətkeşlər şöbəsi"ndə müxbir olan kimi oxucu məktubları ilə iş tapşırılır: "Birinci gün şöbə müdiri mənim qabağıma 20-30 məktub tökdü: – Müxbirlər yazıb – dedi – bunlardan seç, lazımlarını düzəlt.

Məktəbdən, klubdan, divar qəzetindən, dram dərnəyindən bəhs edən bu məktublardan çoxu indi də yadımdadır. Biri uzun, biri qısa kağızda, biri iri, biri xırda xətt ilə, biri nəzakətli sözlə, biri, az qala, "müxtər ünsürlər" söyüşü ilə başlamışdır.

Mən bunların məzmunundan lazımı nə varsa götürür, doğranmış coğrafiya xəritəsinin ağ üzünü yazır, şöbə müdiri üçün hazırlayırdım. Şöbə müdiri mənim hazırladığlarıma baxıb bəyənəmədi:

- Uzun yazmısan!
- Mən yazmamışam, müxbirlər yazıb!
- Sən onlara baxma, bu on iki səhifəlik

azdır? Birincisi, o zaman qəzetdə məqalə müəlliflərinin tam adlarını göstərilməməsi bir ənənəyə çevrilmişdi və bu üslubdan Mir Cəlal da istifadə edib. Qəzetin 1931-ci ildə nəşr edilmiş saylarında dəfələrlə M, M.C., M.P. imzalarına rast gəlməkdəyik. Hətta qəzetin 19 oktyabr 131-ci il sayının 3-cü səhifəsində bu imzaların hər üçünün qoyulduğu 3 məqalə var. Bu nəticəyə gəlmək üçün çox faydalı təcrübə oldu. Mətbuatda işləmək adamın gözünü açır. Soraxat öyrədir. Müasir həyatı, hadisələri diqqətlə və vaxtında izləməyə çağırır. Sözsə qənaət etməyə, yazının həcminə yox, kəsərinə fikir verməyə alışdır".

İkincisi, bibliografik nəşrlərə istinad edərək "Kommunist" qəzetində 7 məqaləsi dərc olunmuşdur" faktını qəbul edəsi olsaq belə, bu say azlığı məktublar şöbəsindəki gərgin iş ilə əlaqələndirilməlidir. Burada özünün də nəzərə çatdırdığı bir qeyd diqqətdən yayınmır: "Məktublar üzərində mənim çətin işim dəvənam edirdi". Bu çətinliyin nədən ibarət olduğunu anlamaq üçün qəzetin 9 yanvar 1931-ci il tarixli sayında dərc edilmiş bir məlumat diqqət edək: "Redaksiyaya gündə 200-300-ə qədər işçi və kəndlilər gəlir öz dərd və ehtiyaclarını söyləyir və qəzetdə yayılmasını tələb edirlər". Yaxud tədqiqatçı alim Elmar Məhərrəmovun yazdığı kimi: "1927-ci ildə təkcə kəndli müxbirlərindən hər gün orta hesabla 70-100 məktub alınırdı; 668 fəhlə müxbiri, 850 kəndli müxbiri qəzetə daimi əməkdaşlıq edirdi". Heç şübhə etmirik ki, bu ağır işin "Məktublar şöbəsi"nin mətbuatda həyata keçirdiyini nəzərə alsaq, bir əməkdaşın nə qədər gərgin işlədiyini görə bilərik.

Üçüncüsü, Mir Cəlalın Bakı şəhərindəki "Ədibin evi" və Gəncə şəhərindəki ev-muzeyində saxlanılan, amma mətbuatda çap olunmayan məqalələrinin əlyazma və makinada yazılmış nüsxələri, bu illərdə dövrü mətbuatda və dərsliklərdə çap olunmuş bədii əsərləri – şeir, hekayə, novella və oçerklər də onun məhsulları olduğunun göstəricisidir. Həm də məktublar şöbəsində gərgin çalışan Mir Cəlalın məqalələri aktualıq baxımından da dəyərli olub. Həmcə kiçik olan "Kolxozların təchizində plansızlıq" (1932-ci il, 11 oktyabr) adlı yazı Bərdə rayon kooperativ idarəsinin yarıtmaz fəaliyyətini alt-üst edən tənqidi məqalə idi.

Mətbuat "gözlə təbii məktəbi" adlandırılan ədib "Kommunist"dən sonra "Gənc işçi" qəzetində (bəzi mənbələrdə müxbir, bəzilərində isə məsul katib olduğu bildirilir) fəaliyyət göstərmişdir. Ədib sonrakı həyat yolunu daha çox elmi araşdırmalara və müəllimliyə bağlasa da, ömrünün sonuna kimi bir gün belə mətbuatdan ayrılmamışdır. Mir Cəlalın "Yeni fikir", "Zəhmət", "Maarif yolu", "Gənc bolşevik", "Pioner işçisi", "Kommunist tərbiyəsi uğrunda", "Allahsız", "Gənc işçi", "Ədəbiyyat qəzeti", "İnqilab və mədəniyyət", "Şərq qadını" və s. mətbu orqanlarda dövrünün ən aktual məsələlərinə həsr edilmiş 100-dən çox məqaləsi dərc edilmişdir. Yeri gəlmişkən, onu da demək lazımdır ki, bu məqalələrin 40-a yaxını "Kommunist" qəzetində dərc edilənlərdir.

Mətbuatın cəmiyyətdəki rolunu yüksək dəyərləndirən böyük ədib onu da bildirir ki, "Qəzet işində gördüyüm yaxşı cəhətlərdən biri də xalq arasında hörmət, nüfuzdur. Bizim xalq ədəbiyyatı olunmuşdur ki, mətbuata, doğrudan da, müqəddəs, haqiqət, ədalət qarçısı kimi baxır. Hara gedirsən, kim ilə rastlaşırsan, mətbuat nümayəndəsi olduğunu biləndə xüsusi hörmət görürsən". Nəhayət, jurnalistika elmi Mir Cəlalın publisistik yaradıcılığını dərinlən araşdırmaqlıdır. Çünki onun bədii və elmi yaradıcılığında olduğu kimi, publisistikasında da milli ideallara, Vətəna və xalqına böyük sevgi və vurğunluq aparıcı yer tutur.

Mir Cəlal ədəbiyyatımızda hekayələri ustadı, xalqın həyat tərzini bütün incəlikləri ilə tərənnüm edən romanların yaradıcısı, ədəbiyyatımızın klassik və müasir dövrünün, müxtəlif problemlərini araşdıraraq tədqiqat əsərlərinin müəllifi olduğu kimi, publisistikası ilə də mətbuat tariximizdə önəmli yer tutur. Ədəbiyyatımızda partiyalıqlı xalqiliyin kölgəsində qoymuş Mir Cəlalın jurnalistik fəaliyyəti də sovet sistemində yox, xalq, onun milli-mənəvi dəyərlərinə xidmətə həsr edilib.

Namiq ƏHMƏDOV,
Əməkdar jurnalist